

"Vehim" veya "vehmî" kavramları Külliyyat'ta, bazı yerlerde şeytanın vesvesesi diye geçiyor. Bazı yerlerde de aklın yargısı, yani "şek" ile "cehil" arası gibi bir makam veriliyor. Şeytanın yargısı ile aklın yargısı arasında ne alaka vardır?

Vehim: Kelime olarak müphem ve mânasız korku, belirsiz fikir ve düşünce anlamlarına geliyor. Aynı zamanda cüz'i ve ince mânaların anlaşılmasına yarayan bir idrak kuvveti. Günümüzün tabiri ile asılsız ve mesnetsiz kuruntu demektir.

Vehim, akıl ve iradenin terbiyesine girmeyen ve insanı sürekli taciz eden bir duygudur. İnsan bu duygu sayesinde fikren ve manen teyakkuzda durur ve terakki eder. Bu duygunun esiri olmamak kaydı ile insana faydalıdır. Akıl ve kalp itminan bulsa da bu vehim kuvveti kolay kolay teslim-i silah etmez. Ancak ilimde ve imanda yüksek makam sahibi zatlar bu duyguyu teslim-i silaha mecbur ediyorlar.

Şek ve şüphe, insan kalbinin bir tasdiki bir onayı olduğu için hüküm ifade eder. Yani insan şek ve şüpheyi bizzat kendi üretir, kendi kabul eder. Bu noktadan vehim ile şek arasında hüküm bakımından bir bağlantı, bir irtibat yoktur.

Vehim, istem dışı olarak her insanda teyakkuz için takılmış nefis ve şehvet gibi bir cihazdır. Nasıl nefis mücadele için bir düşman olarak insana musallat edilmiş ise vehim de insanı tahkik ve ilim noktasından teşvik için takılmış hükümsüz bir cihazdır.

Şeytan ise, insandaki bu cihazları işleten ve teşvike çalışan harici bir düşmandır. Yani şeytan üfler, vehim buharlaşır, nefis harekete geçer, insan da bu mekanizma ile mücadele eder, sistem bu şekilde işliyor.

Akıl ise, bu olan bitenleri idrak ve anlamakta ve kalbe kuvvet vermekte çalışan bir alettir. Yani akıl bu mekanizma içinde her şeyi anlamak ve idrak etmekte vazifeli nötr bir cihazdır. Akıl, hayra da çalışır şerre de çalışır. Nerde kullanılırsa oranın silahı olur, bu insanın iradesine taalluk eden bir noktadır.